

Božo Lovrić i K. D. Baljmont**Marija Salzman-Čelan**

Književno stvaralaštvo hrvatskog pjesnika i pripovjedača Bože Lovrića (1881—1953) nije do danas dovoljno istraženo. Objašnjenje bi se moglo tražiti u poteškoćama koje nastaju pri pokušaju uvida u njegovu kojekuda razasutu ostavštinu, budući da je od 1911. živio u Pragu te svoja djela objavljivao na češkom i hrvatskom jeziku. Neka su mu bila prevedena na strane jezike: francuski, talijanski, poljski, ruski i njemački, pa su i s te strane postala teže pristupačna. Pisao je također bezbrojne kulturne priloge za Čehe i Jugoslavena. Neki piščevi radovi egzistiraju samo u rukopisu, i do danas nisu objavljeni.

Današnja hrvatska kritika (Pet stoljeća hrvatske književnosti¹) oslanja se još uvijek na mišljenja Lovrićevih suvremenika u Jugoslaviji, koji su njegovo djelo motrili u okvirima domaće književnosti, uspoređujući ga s umjetnički već oblikovanim književnicima (M. Krlježa, A. B. Šimić, J. Polić Kamov, S. S. Kranjčević i dr.).

Niti se vidjela kreativnost u njegovim prvim pjesničkim radovima [*Iris* (Split 1902), pjesme *Luki Botiću* (Split 1903), *Hzizante me* (Split 1904), *Luka Botić*, ciklus soneta i studija (Samobor 1905)], niti u pjesnikovoj najzrelijoj zbirci stihova (*Sveto proljeće*, Zagreb 1915), već oponašanje i prozaičnost. Njegova drama *Dugovi* (Dubrovnik 1912) izazvala je isključivo negativne komentare, koji redom ukazuju na nemotiviranu i naivnu radnju.

Isto se tako Lovriću u drami *Sin* — koja je bila u Zagrebu samo izvođena ali ne i tiskana (na češkom jeziku bila je objavljena u Pragu 1922) — predbacivala patetika i nedostatak dramske radnje. U romanu *More* (Zagreb 1926) ukazuje se na romanopiščev subjektivizam te na preobilnost umjetničkog izražaja. Roman *Nedoljiva mladost* (Zagreb 1929) gubi kritičarima na objektivnosti zbog prepričavanja iz sjećanja i sentimentalizma, dok se u zadnjem romanu, *Tražnja* (Zagreb 1941), vidio potpuni neuspjeh u razvitku ideje.

¹ Branimir Donat, *Božo Lovrić, Pet stoljeća hrvatske književnosti*, Zagreb 1968.

Za svoje suvremene kritičare bio je Lovrić pripovjedač rudimentarnih poriva, osobito u pripovijetkama *Šareno kolo* (Zagreb 1928). Danas mu se predbacuje da mu nije uspjelo dati odgovore na socijalne probleme, koje da je zahtijevalo njegovo vrijeme. Naprotiv ovim sudovima, strani kritičari (K. D. Baljmont, K. Capek, J. Hudec, U. Urbani, Frank Wollman, J. Urban) ističu u njegovim djelima vrlo snažne umjetničke i etičke momente, posebno u drama *Sin* i *Dugovi*.

Mišljenja njegovih suvremenika u Jugoslaviji i izvan nje moraju se danas uzeti s rezervom, budući da njegovo djelo — bilo u pozitivnom bilo u negativnom smislu — nije dovoljno istraženo. Sudovi o njegovoj umjetnosti izricani su prema estetskom poimanju kritike njegova vremena, tako da su često predstavljali duhovit osobni obračun. U rukopisima i časopisima moguće je pronaći pripovijetke i pjesme, »novim« otkrivanjem kojih bi se dobila potpunija slika o Lovriću.

Isto tako, do danas su bili malo poznati njegovi kontakti sa stranim književnicima kao što su S. Zweig, D. Kračkovski, J. Hudec, Roda Roda, K. D. Baljmont, B. Zajcev, te njegove veze s hrvatskim piscem Josipom Kosorom. Sačuvana prepiska, od koje je ponajbogatija ona s Baljmontom (14 pisama), pronađena je u Pragu kod Lovrićeva sina Pavela, koji je i sam književnik.

Čini se da je i ovo što se od ostavštine sačuvalo tek slučaj, budući da je Lovrić svoju korespondenciju uništavao. Od pisama većini je bilo poznato samo jedno upućeno K. D. Baljmontu, i to ono koje je pod naslovom *Pismo pobratimu K. Baljmontu* objavljeno u »Životu i radu«.² Ne može se točno utvrditi kada su nastali prvi kontakti između ove dvojice pjesnika; iz sadržaja prvog dopisa (v. str. 291) može se međutim zaključiti da oni prije 1927. godine nisu još postojali.

Sačuvana korespondencija K. D. Baljmonta Boži Lovriću trajala je vremenski pune četiri godine (od 29. prosinca 1927. do 21. prosinca 1931). Pisma svjedoče da je dopisivanje bilo daleko bogatije te da se dalje nastavljalo. Iz razmjene mišljenja Baljmonta s hrvatskim piscem saznajemo mnogošto o životu i radu ruskoga simbolista, o njegovim kontaktima s drugim ruskim književnicima u emigraciji, od kojih mu je najbliži bio Šmelev, zatim o književnim i duboko prijateljskim i duševnim vezama koje su Baljmonta vezivale za njegova hrvatskog »pobratima« — ime što ga je preuzeo iz Lovrićeve drame *Sin* — »brata« i prijatelja, kako ga je još oslovljavao. Djelo ruskog pjesnika u emigraciji ubraja se u treći period njegova stvaralaštva, kada se bio posvetio prijevodima iz slavenskih književnosti.

² Božo Lovrić, *Pismo pobratimu K. Baljmontu*, »Život i rad«, god. III, Beograd 1929.

Danas se uglavnom obraća pozornost na njegovo najzrelije razdoblje, ono između 1894. i 1905, jer su mu djela iz toga razdoblja po pjesničkim mjerilima izražajno najsnažnija.

Baljmont odlazi iz domovine 20. srpnja 1920. U početku vlasti nisu vjerovale glasinama da se pjesnik ne namjerava vratiti. Ota- da gubi u domovini na političkom i književnom značenju.

Od 1927. živi u Capbretonu. Posljednjih godina svojega stvaranja zaokupljen je prijevodima iz slavenskih književnosti. U to vrijeme započinje njegovo dopisivanje s Lovrićem. Capbreton je bio »ruskij lager«, kako ga naziva I. S. Šmelev, jedan od najpri- snijih Baljmontovih prijatelja iz kruga ruskih emigrantskih knji- ževnika; Šmelev ističe posebno značenje ovoga mjesta upravo za njih, ljude bez domovine.

To zabitno mjesto, u kojem Baljmont provodi vrijeme u riba- renju i slušanju šuma oceana, inspirira ga u tišini i prirodi, preno- seći ga u mislima u domovinu. Motivi njegovih razglednica upuće- nih Lovriću govore o statičnosti, osjećaju zaustavljenog vremena i melankolije. Lovriću je Baljmont poslao i jednu svoju zajedničku fotografiju sa Šmelevim, i to je istodobno prvi sačuvani dopis iz njihove korespondencije. Veći njezin dio³ odnosi se na Lovrićevu dramu *Sin* i Baljmontov interes za južnoslavensku narodnu poezi- ju. Pjesnik izjavljuje da na srpskom i hrvatskom jeziku lakše čita stihove i drame negoli prozu: »Stihi i drame mene po-Serbski, po- -Hrvatski, dovol'no legko čitat', romany ešče očen' trudno. No na- dejus', skoro sdelaju uspehi.«

Sin, o kojemu je ovdje riječ, bio je stihovana drama, te je ruskome simbolistu u slobodnom prepjevu pjesnička intuicija po- magala više no znanje jezika. Osim toga, poznato je da je Baljmont prevodio književnike koji su bili duhom srodni, i to subjektiv- no, u svojem baljmontovskom stilu. V. Orlov npr. upoznaje nas s fenomenom umjetnikovih prijevoda koji obuhvaćaju Istok i Zapad, staro i novo doba.

Pjesmu *Smirenje*,⁴ — koju je Baljmont namjeravao prepje- vati, s tim da uđe u predgovor izdanju o umrlom pjesniku F. K. So- logubu — objavio je Lovrić 1929. u Zagrebu («Hrvatska revija»,

³ Korespondencija K. D. Baljmonta s Božom Lovrićem obrađena je redosljedom, tj. po datumima.

⁴ *Smirenje*

I

Priproste su riječi ljubavi
i njih duša sluša
ko što zemlja zrnom oplodena
u proljeće kišu sluša. . .
A riječi mržnje okrutne su,
padaju kao golemi malj,
da smrve grumen tamjana.
A čemu mržnja,
kad svuda na zemlji,
susreću se ruke
spremne da grle,
i znakom blagoslova,

god. II). Usporedi li se datum na fotografiji (29. XII 1927) s objavljivanjem u »Hrvatskoj reviji«, moguće je izvesti zaključak, da je Baljmont od autora dobio neobjavljeni rukopis ove pjesme.

Stihovi iz *Smirenja* i dijelovi drame *Sin* zapravo su varijante refleksija o životu i smrti, koje su tada zaokupljale hrvatskoga pjesnika. U pjesmi, čovjek je grešnik koji ljubi i mrzi, i pred smrću se boji kao djeca pred tamom.

Slične misli — grijeh, kajanje i strah pred smrću — smisao su i oveće pjesme o L. N. Tolstoj, što ju je Lovrić poslao Baljmontu (usp. razglednicu od 26. III 1928).

U slijedećem pismu zahvaljuje se pjesnik za Lovrićevo »plamenoe poslanie v stihah« i obećaje mu istim uzvratiti. Ovdje je vjerojatno bila riječ o nekoj vrsti pjesničkih poslanica. J. Kutyri-na (*Iz perepiski K. D. Bal'monta i I. S. Šmeleva*) objavio je jednu duhovitu pjesmu I. S. Šmeleva upućenu Baljmontu. Može se zaključiti da je epistolarni oblik tada još bio često u upotrebi.

Lovrićevo *Pismo pobratimu K. Baljmontu* također je oveća pjesma ovoga žanra, svojevrsna osobna ispovijed našega pisca. Početni stihovi daju naslutiti, da je Baljmont prethodno Lovriću razotkrio »svu svoju dušu«, i odgovor hrvatskog književnika moguće je shvatiti kao odgovor na Baljmontovu ispovijed.

Pismo pobratimu K. Baljmontu

Pjesniče, tvome odazvah se glasu
kô Haosa zapovijedi stvoritelja.
Ti zanosom mi brata — prijatelja
svu odkri dušu, dođe sličan spasu

da posvete umorna čela
griješnika . . .

II

I svi se kao djeca pred mrakom
boje smrti.
Svi se raduju dobroj hrani
i slatkom piću.
I svi umorni, sklapaju vjeđe,
da mirnim sankom osvježe tijelo.
I svakom će,
kada dođe smrt,
da prekrste ruke
i blagoslove tijelo
i zatvore oči,
da ih svjetlost sunca
iz sna probudi . . .
Živi i umire čovjek
i spomen mu se gubi
kao šaljiva jeka,
što odazva se
nepoznatom glasu.

III

I glas veli:
kao što se čaška zatvara,
kao što se krilo odmara
na čovjeka silazi mir . . .
i života vir i sreća i pir . . .
tek su kao sunca, što izgubiše sjaj
i umire se lako kada
tama nečujno silazi na
požeti kraj . . .

kad očaj htjede da me satariše.
Sve moje zvijezde i duge se skriše,
za mnom se diže potjera i hajka
i prokleh danak, kad me rodi majka,
jer rođena me zemlja izmučila
i slomila mi okrilja i krila —
i prokleh sjeme svojega babajka
jer »braća« moja i drugovi vjerni
u zavisti i mržnji neizmijerni
otrovaše mi izvore života.
I pusti jad i bijeda i sramota
moj svakidašnji hljeb je, druže, bio,
i mjesto vina ja sam pelen pio
i šuteći sam svoju pečal krio.

Ja žarkim riječim budio sam srca,
a ona šutila su kao kamen.
U tami gorih, bijah čisti plamen,
iz kojeg iskra životvorna vrca,
al' oči njihove su bile slijepe,
od srdžbe, i sad moje ruke strepe,
i kudim sebe: zašto veljom ploćom,
kô nekoć prorok Mojsija u gori
ne satarisah pleme patuljaka.
O zašto, druže, desnica mi jaka
ne planu munjom i pravednom zloćom
ne kaznih one, koje mržnja mori
i sveđ je nezasićna poput vuka?
O gdje je dljeteto, gdje je čvrsta ruka,
da napiše i ukleše riječi,
u kojim prezir svete srdžbe ječi?
I što mi osta! Bijeg iz rodne kuće
i lutanje, što nikad konca nema,
u bezpuće me odvede i ljuće
od zmije oko srca mog se ovi
samoća. Slušah, kako bijesno lema
oluja stabla i korijenje čupa,
i u tjeskobi kucaj srca brojih.
O gdje ste slike i čarobni snovi,
o gdje ste, noći moje, dani moji,
kad budan, druže, miješah san i javu
i sklanjah svoju kovrčastu glavu,
da vijenac primim, što nikad ne vene.
Sve prođe, ostadoše sjene
i želja neka, što se sveđ obnavlja
i u očaju sve žešće se javlja,
da iluziju barem, druže, spasi.

Gle, umuknuše mladenački glasi,
 a starost ide štakom poduprta
 i njena ruka slabašna i škrta
 na moju glavu vijenac⁵ trnja slaže,
 dok moje lude želje i sad traže
 trag onog puta, što vodi do raja,
 gdje sunce sjaje usred cvjetnog maja.
 Al' jesen ide, suhi list se njiše
 na goloj grani, a grud ti'o diše
 da ne probudi mrtve na dnu srca.
 U očima nam jeste svjetlomrca
 trak svijetle iskre dahom raspirene.
 O bojim se da pusta zima krene
 i da ugasne i taj odraz svjetla.
 A crni gavran mjesto šarnog pjetla
 nad našom glavom kreljutima bije
 i budi zoru mutnu hladno sunce,
 da vidi slabe, očajne bjegunce,
 što bježe iz svog doma, iz svog praga.
 U srcu rana, a na čelu ljaga,
 nu gori kao ljute sudbe znamen . . .
 O družo, ne daj da ugasne plamen!
 O spasimo ga radi pokoljenja,
 što iza nas će doći, navještenja
 nek' riječi jeknu u našoj samoći,
 i cjelovima odvratimo zloći,
 što htjede da nas u prah satariše.

O družo, ljubi kao što se diše,
 i smiren gledaj, kako sveđ se vrti
 vrzino kolo života i smrti . . .
 i budi jak i pokoran i smjeran
 i sve do kraja samom sebi vjeran,
 U duši svojoj noseći raspeće
 ublaži bijedu riječima milosrđa,
 I što je tvoja bol i sudba tvrđa
 nek srce tvoje sve to jače gori
 i novo sunce usred zemlje stvori
 da oko njeg se čitav svemir kreće . . .

Iz pisama ruskog simbolista saznaje se dalje da je uopće mnogo prevodio iz slavenske narodne poezije. I u ovom slučaju se obraća Lovriću za knjigu srpskih narodnih pjesama i pjesama o Kraljeviću Marku.

V. Orlov navodi također, da je Baljmontov prevodilački rad iz ovog vremena bio vrlo opsežan.

⁵ Lovrić kadšto eliminira i: *r'ječima, b'jeda, m'ješah.*

»V konce dvadcatyih godov Bal'mont so svojstvennyj emu strastnym vooduševleniem pogruzilsja v poeziju slavjanskih narodov i Litvy... Kak i vseгда, on perevodil čudoviščno mnogo — iz litovskoj, češskoj, pol'skoj, jugoslavskoj, bolgarskoj poezii — narodnoj i knižnoj. V pečat' iz perevedennogo popalo daleko ne vse.«⁶

Iz jednog daljnjeg Baljmontovog priopćenja može se zaključiti da je preveo dramu *Sin* te rukopis vratio napominjući »pre-dislovie k Vašej drame vyšlju čerez neskol'ko dnejj.« Do 1932. ova drama nije tiskana u ruskom prijevodu. Najvjerojatnije nije izdana ni kasnije već je ostala u rukopisu.⁷ Ipak, znamo da je budući pjesnikov interes bio usmjeren na hrvatsku i srpsku poeziju, te on i izražava želju »usoveršenstvovat'sja v Vašem rodnom jazyke«.

Da je Baljmont i inače bio zainteresiran za Lovrićeve prijevode, vidi se iz pisma od 7. srpnja 1929. te iz razglednice od 16. veljače 1928.

Obećani predgovor za dramu *Sin* izišao je u »Životu i radu« (u prijevodu M. Pešića)⁸ i u »La revue européenne«⁹. Baljmont ga je nazvao *Planinski izvor*. Iz njega dobivamo vrijedne podatke. Otprilike se može procijeniti da njegov interes za južnoslavensku narodnu poeziju, i uopće književnost, nastaje tek u »novije vrijeme«. Osobito ga oduševljavaju narodne junačke pjesme »bratskog slavenskog naroda.«

»Uvijek me je«, veli Baljmont, »mamila srpsko-hrvatska poezija, ali prilike moga života dopustile su mi tek nedavno, da pristupim ozbiljnijem izučavanju srpsko-hrvatskog jezika. Pročitao sam sa zadovoljstvom niz Srpskih Narodnih Pesama, u kojima se kao u planinskom jezeru ogleda herojska duša slavenskog naroda.«¹⁰ Od B. Lovrića, »filozofa pjesnika«, kako ga on naziva, pročitao je niz lirskih pjesama i drama koje su, veli, snažne i suptilne. Po njegovu mišljenju *Sin* predstavlja veliku umjetnost, neizvještačenu i profinjenu, i pjesnikovu sposobnost da čitatelju sugestivno prikaže bilo koji tematski izbor, tako da na kraju i strahota predstavlja onome koji je upozna je iz njegova djela, obogaćenje i spremnost na prihvaćanja sudbine. U ostvarenju neminovnosti žrtve, koju je sebi zamislio dramatičar u *Sinu*, Baljmont vidi uspješno obavljen zadatak.

Otac, majka, sin, žena mu i pobratim prineseni su na žrtvu »ko kršćani prvih vremena koje vode na raspeće, — kao klasje, koje

⁶ V. Orlov, *Bal'mont, Žizn' i poezija*, Bol'shaja serija, Leningrad 1969, str. 39.

⁷ Usp. u *Katalog výstavy literárního díla a bibliografie* (Jana Hudce, J. Zd. Raušara, Frana Govekara, Ivana Laha a Božo Lovriće) Zvláštní, doplněný otisk z Československo-jihoslovenské revue, roč. II, čís. 7-10 a roč. III, čís. 2, Praha 1932.

⁸ K. D. Baljmont, *Planinski izvor*, preveo M. Pešić, »Život i rad«, knj. II, sv. 9, god. I. Beograd 1928.

⁹ Baljmont Constantin, *Božo Lovrić, Poète Croate*, »La revue européenne«, 1928, No. 1 Paris. (Překlad článku »Planinski izvor«) Isp. *Katalog výstavy literárního díla a bibliografie*.

¹⁰ K. D. Baljmont, *Planinski izvor*, op. cit.

mora biti pokošeno, a zrno samleveno da bismo imali kruha, — kao cvet, čije seme u čašici ima da pukne, da bi mogli niknuti novi cvetovi, — i kao molitvene visoke voštanice u hramu, koje prate svojim sagorevanjem naš teški svet i Bogom suđeni čas.»

Kao osobitost ove drame Baljmont ističe »neponavljanje u rješavanju ovih kompliciranih zadataka«, a da bi se ostvarilo što se predočuje, nužna je intuicija i jasni pogledi »prema samome sebi, prema ljudima, prema svetu i Bogu, koja je u srodstvu s kristalnom čistoćom planinskog vrela.«

Ruski pjesnik zaključuje dalje, u *Planinskom izvoru*, da Lovrićevo stvaralaštvo treba, napokon, pravilno ocijeniti u domovini, kao što su to učinili i izvan nje: »I najzad treba da shvati i njegova domovina, kao što su shvatile i druge zemlje, da se treba ponositi ovakvim svojim sinom, i da treba miloštom obasuti njegovo stvaranje. Bez svetla milošte cveće vene.« Uz ovaj osvrt povezana je i Baljmontova pjesma *Put*, posvećena Lovriću. Pjesma na simboličan način predstavlja daljinu, neizvjesnost i slobodu, međutim u srpskom prepjevu ona djeluje nepoetično.

Baljmont je već duže očekivao tekst Lovrićeve poeme o Tolstoj. U originalu se pjesma zove *Bijeg Lava Tolstoja*.¹¹ Moguće je pretpostaviti da je autor izrazio želju za francuskim prepjevom, budući da dobiva zanimljiv odgovor:

»Ja ovse ne poklonnik Francuzskogo jazyka! On dovol'no heroš dlja rassuždenij, dlja salona, dlja politiki, no dlja poezii, — za redkimi isključenijami, on nikuda ne goditsja.«

Preko Baljmonta dolazi Lovrić u kontakt i s drugim ruskim književnicima u emigraciji:

»Šmelevu ja poslat perevod Vašego I-go pis'ma. A sejčas budu delat' dlja nego perevod, pereslannogo im mne, 2-go pis'ma. Vy emu prekrasno napisali. Šmelev samyj serdečny iz Russkijh pisatelej. Zajcevu i Kuprinu i Buninu je napišu, čtob oni Vam otvetili. Drugim pisat' ne hoču.«

Kakvi su bili odnosi između navedenih književnika s Lovrićem, nije pobliže poznato, ali se po svoj prilici nisu odazvali pozivu, jer se Baljmont u pismu od 27. svibnja 1928. srđi ne birajući riječi na račun spomenutih.¹²

Baljmont mu želi poslati svoj prikaz za zagrebački časopis »Riječ«. U njemu je i objavljen taj komentar o Lovrićevoj drami *Sin*,¹³ a spominje se i namjera ruskog pjesnika da napiše predgovore na talijanski (U. Urbani) i njemački (W. Leppman) prijevod Lovrićeve drame *Čudotvorac mag i žena*. Potrebno je primijetiti da oba prijevoda najvjerojatnije nisu tiskana, već su ostala u ruko-

¹¹ Božo Lovrić, *Bijeg Lava Tolstoja*, »Vijenac«, god. VI, br. 4, Zagreb 1928.

¹² »Ja ne očen' ljublju branit'sja, no mne hočetsja Vam skazat', čto vse te, kto na zov Vaš ne otkliknulsja, postupili kak svyni. Huže: Kak slepye porosjata.«

¹³ Baljmont K. D., *Čudotvorac Mag i Žena — Sin* (Lovrićeve drame u prevodima), »Riječ«, br. 64, god. XXIV, Zagreb 1928.

pisu.¹⁴ Na kraju iste razglednice od 26. ožujka 1928. piše: »Moi slova k Rollanu horošo by napečatat' i v Prage i v Zagrebe.«

V. Orlov¹⁵ u vezi s tim daje slijedeći podatak; u siječnju 1928. godine Baljmont se zajedno s Bunjinom obraća otvorenim pismom na Romaina Rollanda »ispolnennym zlobnyh i lživyh napadok na Sovetskij Sojuz« (»Avenir« od 12. siječnja 1928). Romain Rolland (*Réponse à Constantin Balmont et à Ivan Bounine*) osudio je Baljmonta i Bunjina zbog njihova napada na Rusiju. Unatoč velikim zabudama, francuski pisac vidi u oktobarskoj revoluciji nadu čovječanstva, koju da međutim oba ruska književnika u emigraciji ne žele spoznati.¹⁶

Pjesnikovo zanimanje (pismo 27. travnja 1928) za južnoslavensku narodnu liriku — poimence on navodi zbirke koje su mu najnužnije — pokazuje dublje poznavanje hrvatskog i srpskog narodnog stvaralaštva i njegovu tadanju orijentaciju na tu oblast književnosti:

»Ja prošu knig 'Narodnyh Liričeskikh Pesen', — vot takih, kak prilagaemyh 5 žemčuzin. Bolee vsego, nužny mne (i skoro, po-ka vesna!) — Pesme Ljubavne, Pesme Običajne, i Pesme Domače, i Pesme Pobožne i Pesme Mitološke. Očen' prošu ob etom!«

U svojoj poemi *Brat brat'ev*¹⁷ posvećenoj Lovriću a pisanoj inspiracijom na južnoslavenske epske pjesme — također se ne smije isključiti i njegov zanos za Lovrićevu dramu *Sin* — dolazi do izražaja njegovo divljenje prema herojskoj prošlosti ovih naroda.

U Baljmontovu tekstu *Prazdnik cvetov i ptic*¹⁸ Lovrić se spominje kao hrvatski pjesnik koji je napisao »po-istine genial'nuju dramu 'Sin'. V Prage ee igrali s dostojnym uspehom, a rodnaja Horvatija, a rodnaja Serbija, ravnodušny k svoemu poetu, sostavljajuščemu gordost' Jugoslavii.« Međutim ni Baljmontova umjetnost ne nailazi na odziv, i ima sličnu sudbinu, pa time tješi Lovrića. Lovrića naziva svojim »pobratimom« koji poje »kak ptica, kotoraja sliškom dolgo slušala cerkovnoe penie« i objavljuje prepjev pjesme koju mu je posvetio hrvatski prijatelj: »Poetu tišiny — K. Bal'montu.«

Prva nam strofa razotkriva smisao posvećenih stihova, a ujedno nas upućuje da poetsko djelo i umjetnički svijet ovoga simblista nije bio stran Lovriću. (Baljmont je, vjerojatno, sam prepjevao hrvatsku pjesmu).¹⁹

¹⁴ *Der wunderbare Mag und das Weib. Ein Schauspiel in 3 Akten.* Übersetzt von W. Leppman. Isp. Katalog výstavy literárního díla a bibliografie. *Il Mago e la donna. Visione drammatica — simbolica in 3 parti.* Traduzione di Umberto Urbani. Isp. u Katalog výstavy literárního díla a bibliografie.

¹⁵ *Op. cit.*, str. 39.

¹⁶ Romain Rolland, *Réponse à Constantin Balmont et à Ivan Bounine*, »Europe«, Revue mensuelle, 15 février, Paris 1928, str. 246, 248.

¹⁷ Bal'mont K. D., *Brat brat'ev*, »Poslednie Novosti«, No. 122, 9. izd., 1. maja 1928, Paris 1928.

¹⁸ Bal'mont K. D., *Prazdnik cvetov i ptic*, »Segodnja«, 10. izd., No. 107, 22 aprclja 1928. Riga 1928.

¹⁹ »Vot ona, v perepeve s Horvatskogo na jazyk moej materi i moego otca.«

Kogda pečal' nishodit predvečerja,
Ty slyšiš' tonkij golos žalob vetra
I dolgij šum udarov Okeana,
Čto b'etsja o niziny poberežij
Tvoej otčizny novoj — i čužoj.
Ty čueš' v vetre tajnye upreki
Svoej duši i teh tvoih, ljubimyh
Čto otošli navek.

Ty pomniš'-li, kak govorili volny
Dalekoj Volgi?
Ne budit-li prozračnyj golos zvonov
V serdečnoj mgle vospominanij davnih,
Kak mat' vodila za ruku tebja
I znameniem krestnym osenjala
Tvoe čelo pered svjatoj Ikonoj?

Kakim ty tihim byl v svoej duše.
I tišiny polny tvoi napevy,
Sijajut kak voda i samocvety,
Kogda na solnce živ ih pereliv.
Tvoi stihi — kak ot Svet otraženi
Ikon vo mgle cerkovnoj, polnoj tajn.
Tvoi napevy — muzyka bezglas'ja.
V nih tišina poet i vtorit eho
Zagublennyh propavših golosov.
Ty čueš' trepet' voskovyh svečej.
Kotoryja, gorja, ronjajut iskry
Na obliki ugodnikov Gospodnih?

Ty čueš' čueš' ih.
V tvoem glubokom serdce tišina
Svila gnezdo, daby vsporhnula
Ottuda golubica, osijav
Polet svoj svetom belyh kryl'ev.
Kuda letit? I doletit kuda?
Na vetku-li na golubuju neba?
Ili v polete, v samom bystrom vzlete.
Ee srazit ubijstvennyj udar?
Srazit, tak dolžno, pet' puti bez žertvy,
A serdce, krov' lija, nahodit put'.

Kogda že u neja smirjatsja kryl'ja,
Eja ty belym svetom ozariš'sja.
I iz duši tvoej vozniknet otzvuk:—
Letel, čtoby letja, poznal ja Boga,

I umer, čtob v poslednej tišine,
Vnimaja, slyšal golos žizni večnoj.

Baljmont je Lovriću odgovorio stihovima *Pervyj dožd'* («Oni — ptičij otvet poetu Horvatskomu»)²⁰

Preko hrvatskog pisca dobio je Baljmont od Nikole Andrića zbornik hrvatskih narodnih pjesama, i u oduševljenju kanj ovome hrvatskom književniku i znanstveniku (1867—1942) poslati nešto od svojih radova, što nas upućuje i na kontakte s njim.

»Moj milij, spasibo Vam za Nikolu Andrića. On napisal mne miluju laskovuju otkrytku i poslal v podarok prečudesnyj sbornik: Horvatskie Narodnye Pesni ('Ženske'). Eto imenno to, čega moja duša žaždet. Ja uže otmetil raznye pesni, čtob propet' ih nadnjah po-Russki... Pošlju zavtra Andriću v podarok čto nb. svoe.«

Iz pisma jasno slijedi, da je ruski pjesnik pjesmom »Brat brat'ev« mislio na Lovrića te njemu posvetio ovu poemu. Oveća pjesma nosi podnaslov *Serbskaja byl* (Posvjaščae't'sja Horvatskomu poetu Božo Lovriću). Poema je napisana u epskom duhu južnoslavenske mitologije i može se etički vezati za Lovrićevu dramu *Sin*, tematika koje je bila poznata Baljmontu, budući je sam to djelo prevodio.

Neki prijevodi i prikazi o Lovriću na francuskom jeziku mogu se dovesti u vezu s Ludmilom Savickom,²¹ čiju adresu Baljmont priopćuje na razglednici od 2. kolovoza 1928. On poziva Lovrića u

20

Pervyj dožd'

Pervyj vesennij dožd'
Zvon — perezvon po listam
Vozduh berezovyh rošč,
Stroitsja novyj hram.
Esli mne majsij žuk
Gudnuju pesnju spoet,
Sladost' v tom tajnyh nauk,
Pesni sozvučnoj vzlet.
Esli kak mel'nik mukoj, —
Vdrug ja uvižu, — pčela
Vsja uvaljalas' pyl'coj
V serdce rastaet mglja.
Esli pod kryšej moej,
V domike tesnom, v noči,
Lastočka njan'čit detej,
Grusti skažu: »Molči!«
I mahaon na ukrop
Sjadet, krylami droža,
Vmig ja postignu, čto grob
Eto ne smert' — meža.
V kukolke ty podoždy,
Milij, pokinuvšij nas.
Esli ty umer, idi
V radostnyj, v večnyj čas
Esli ne umer, molju
Vremja razluki prodlja
Ver' moemu korablju,
Budu ne vek vdali.
Pticy ot Juga letjat
Snova na sever rodnoj.
Solncem ispolnen moj vzgljad,
Bud' dlja menja Lunoj.

²¹ *Apaisement*. Traduit du croate par Constantin Bal'mont et Ludmila Savitzky, »La revue européenne«, juillet 1928. Paris. *Au Poete du Calme à Constantin Balmont*, Traduit

Capbreton i nudi mu ponovno svoje gostoprimstvo u osobito prijateljskom tonu:

»Esli Vy priedete na neskol'ko dnejj ko mne, moja eda i vino — Vaša eda i vino, i dlja Vas est' komnata, v ktorujuj gljadjat nasturcii i podsolnečniki.«

Ovome bi se mogao nadodati jedan podatak iz *Prazdnika cvetov i ptic*, koji nas upućuje da se obojica pjesnika do 6. travnja 1928. (u ovo vrijeme datira ovaj Baljmontov prikaz) nisu još osobno sreli:

»No lko mne dohodit grustnyj golos' drugoga moego druga, — i ne vidal ešče ego, a my už' pobratimy — golos Horvatskogo poeta Božo Lovriča ... «

Do susreta, međutim, po riječima Lovričeva sina, nije nikada došlo. Oni su poznavali jedan drugoga samo putem djela i pisama.

Da je Baljmont češće pisao Lovriću, pokazuju i slijedeći reci od 18. lipnja 1929:

»Durno, čto Vy molčite. Ili kakie-to pis'ma do Vas ne došli? Ili Vaši lko mne propali?«

Pjesnik aludira na neugodnosti, jer se za Lovriča zauzimaao u Hrvatskoj i Srbiji.

»V Serbii i Horvatii ja o Vas govoril. No Horvatija sejčas vsja v sumrake. A Belgradskih literatorov i teatral'nyh ljudejj Vy, konečno, znaete lučše, čem ja. Ničego dlja Vas sdelat' ne mog i slyšal brani sebe, za to, čto hvalil Vaši dramy i stihi.«

Naime 1927. godine posjetio je Poljsku, 1928. Litvu, a 1929. Jugoslaviju i Bugarsku. Posvuda je bio oduševljeno primljen, čak, kako Orlov navodi, s vojnom glazbom.

Ostaje spomenuti još dva posljednja Baljmontova izvješća. U pismu od 7. srpnja 1929, koje je Lovrić dobio u Francuskoj, piše:

»Žal' čto Vy ne poslali mne Ital'janskij perevod Vašej dramy 'Mag i ženščina'. Ja by čto-to s nim sdelal.«

Dramu je on već otprije poznavao, jer u *Planinskom izvoru* (predgovor dramji *Sin*) piše: »...dok mi druga divna Lovričeva drama 'čudotvorac mag i žena', bez obzira na njene umetničke kvalitete, izgleda čudljiva i puna mučnih snova ...«. Također mu je talijanski prijevod U. Urbanija, po svemu sudeći, bio poznat. Razglednica iz Capbretona (od 21. prosinca 1931) ujedno je posljednji sačuvani dokument iz njihove korespondencije.

Posvećeni stihovi pisani su u povodu 25-godišnjice Lovričeva književnog jubileja. Ako se datum ove razglednice isporodi s pretposljednijim sačuvanim pismom (7. srpnja 1929), između njih leže skoro dvije i pol godine nama nepoznatog, ali sigurno i dalje učestalog dopisivanja.

du croate par Constantin Balmont et Ludmila Savitzky. »La revue européenne«, juillet 1928, Paris. *Le Fils* (fragment du premier acte). Traduit du croate par Constantin Balmont et Ludmila Savitzky, »La revue européenne«, juillet 1928, Paris. Isp. i *Katalog výstavy literárního díla a bibliografie.*)

Na kraju mogle bi se povući neke karakterističnije značajke između faza u kojima se nalazilo umjetničko oblikovanje ovih dva-ju slavenskih književnika u vrijeme njihova poznanstva.

Obojica su živjela izvan domovine, s tom razlikom da je Lovrić emigrirao dobrovoljno, i to ne iz političkih razloga. Kod obojice se osjeća, da se u inozemstvu osobno nisu snalazili. U *Gde moj dom*, na primjer, ocrtava Baljmont svoj unutrašnji razdor:

»Moja mysl' uhodit daleko. Tuda, v beluju Moskvu i podmoskovnyja mesta, gde mne bylo trudno, kak nikogda, no gde duša moja pela, gde v žestokoj rame edinstvennyh sud'binnyh ispytanij je terzal'sja, ja iznemogal, no gde duša moja pela.«²²

I djela hrvatskog književnika posvećena su domovini. Tematika mu prelazi u idealiziranje. Moguće bi, da je ostao u domovini, razvitak njegove književnosti uzeo drugi tijek. Ovako ga se u domovini smatralo piscem koji je bio »iščupan« iz domaće sredine. Strana kritika i uspjesi izvan domovine prouzrokovali su, da je Lovrić izgubio objektivnost u vrednovanju svojih djela. Baljmont je u njemu vidio istinskog umjetnika i posredovao je pri kontaktu s ruskim književnicima u emigraciji.

Njihovo prijateljstvo imalo je za obojicu veliko značenje. Oni su stajali blisko jedan drugomu i kao Slaveni i kao oni koji su imali slične sudbine.

Лес. 1927. 29 дек.

Дорогой Божо Ловрич,

Благодарю Вас за присыл Вашей изумительной драмы «Сын» и дивного стиха, посвященного Ушедшему. Я был так завален работой это время, что сейчас пишу через силу, но не хочется более оставлять Вас без отклика. Во 1-х, поэт, я Вас искренно люблю. Вы мне совсем родной. Вашу драму я верну Вам числа 15-го — 20-го января, и конечно с наслаждением напишу очерк-предисловие. «Smirenje» на днях переведу, и оно войдет в мой очерк об умершем только что поэте Ф. К. Сологубе. Но я не уверен, как Ваше «Smirenje» передать по-Русски: «Примирение» или «Смиренье» (мне больше нравится последнее). Увы, у меня только есть плохенький «D. Vekovitch. Dictionnaire Serbe-Français» и там этого слова даже вовсе нет. — Стихи и драмы мне по-Сербски, по-Хорватски, довольно легко читать, романы еще очень трудно. Но надеюсь, скоро сделаю успехи.

С НОВЫМ ГОДОМ!

Ваш К. Бальмонт

Р. С. На карточке — я и, с папирсой, мой друг, романист Ив. Серг. Шмелев.

²² Bal'mont K. D., *Gde moj dom, Očerki* (1920—1923), Praha 1924, str. 9.

Лес. 1928. 17 янв.

Друг, друг, какая это радость найти нового друга, который вот уже — старый друг, ибо в него веришь. Спасибо за Ваше пламенное послание в стихах. Отвечу Вам стихами же. Сейчас занят. Диктую перевод первых сцен Вашего »Сына«. Рукопись верну через несколько дней.

Была бы очень Вам признателен, если бы Вы могли прислать мне книгу Сербских песен, где Марко Краљевић. — Перевел песню »Святой Сава« и »Смерть царевича Уроша«. — Жму руку

Ваш К. Бальмонт.

Лес. 1928. 26 янв.

Дорогой Поэт,

Вчера я отослал Вам, заказной бандеролью, Вашу рукопись. Надеюсь, дойдет во-время и благополучно. Предисловие к Вашей драме вышло через несколько дней. Вчера, отославши Вам Вашего »Сына«, перевел (восхитившее моих близких) Ваше »Смирение«. Пошлю Вам его завтра в письме. — Хочу усовершенствоваться в Вашем родном языке! —

Искренно Ваш
К. Бальмонт.

Капбретон. 1928. 16 февр.

Дорогой друг, я только что вернулся домой из Бордо. Три Ваши письма и чешский перевод Вашего прекрасного стиха ко мне получили. Спасибо. Напишу подробно, как только найду минуту. Сейчас перечитаю Вашего »Сына«. Сегодня же, — не позже, чем завтра, — напишу »предговор« и тотчас пошлю Вам.

Братский привет.

Ваш
К. Бальмонт.

Капбретон. 1928. 26 мрт.

Дорогой друг, получил я наконец Хорватский текст Вашей поэмы о Толстом. Сейчас буду ее читать, и напишу Вам о ней, — до сего дня, Французский язык был в этом помехой. Я вовсе не поклонник Французского языка. Он довольно хорош для рассуждений, для салона, для политики, но для поэзии, — за редкими исключениями, — он нигде не годится.

Шмелеву я послал перевод Вашего 1-го письма. А сейчас буду делать для него перевод, пересланного им мне, 2-го письма. Вы ему прекрасно написали.

Шмелев — самый сердечный из Русских писателей. Зайцеву и Куприну и Бунину я напишу, чтоб они Вам ответили. Другим писать не хочу.

Очерк для Rjes' и — пошлю Вам дня через 2—3. Очень уж я завален работой.

Хотелось бы получать эту газету.

Шлю Вам две Сербские песни в моем перепеве, и прошлогодний хтих «Серб» (кажется я еще не посылал его Вам). Из книг кое-что пошлю на днях.

У нас бури и грозы. Весна все обещается придти и не приходить.

Братский привет

Ваш

К. Бальмонт

P. S. Мои слова к Роллану хорошо бы напечатать и в Праге и в Загребе.

СЕРБСКИЕ НАРОДНЫЕ ПЕСНИ

Девическая клятва

Умер Конда, умер ненаглядный,
Был один у матери родимой,
Жаль ей Конду закопать в могилу,
Далеко от дома от родного,
Вот его уносит в сад зеленый,
Схоронен под желатым померанцем.
Каждым утром мать к нему приходит: —
«Сын мой, Конда, под землей не тяжко?
Доски-то кленовые не дают?»
Говорит из-под земли Конда: —
«Под землей мне, мать, совсем не тяжко,
Доски, те кленовые, не дают.
Тяжела девическая клятва: —
Чуть вздохну, доходит вздох до Бога,
Чуть взгрустну, и вся земля трясется.
Чуть заплачу, станет Богу жалко.»

Несчастливая девушка

Девушка юнаку перстень возвращала: —
«Вот твой перстень, друг, мой дом тебя не любит,
Ни отец, ни мать, ни брат, и ни сестрица.
Имя ты мое не опорочь, о, юный,
Сиротой мне быть судили несчастливой: —
Сеяла я в поле базилик душистый,
И польнь взошла мне, вместо василечка.
— Ой, польнь-польнька, горький мой цветочек!
Пусть с польнью будут свадебные гости,
Как меня, бездельно, понесут в могилу!»

Три птицы

Три из неба птицы долетели,
Накануне Рождества Христова,
Прилетели к тем, кто чтит Сочельник,
Набожным дари примчали с неба: —
И одна — с лозою виноградной,
Чтоб вина могли напиться Сербы,

И другая — с колосом пшеницы,
Чтоб блины месила Сербиянка.
Пицца третья — с братским миробожьем,
Чтоб с любовью Сербы обнимались,
С радостью б сказал один другому: —
»Божий мир тебе! Христос родился!»

Брату зарукавье

Девушка на Солнце поглядела: —
Божье Солнце, будь мне побратимом!
Ты помедли, Солнце, на закате,
Шью я, вышью, брату зарукавье: —
Оба края — два крыла павлина,
Очи соколиные — в середине.

Брату-ли быть без сестры?

В городе Будиме дивному дивятся,
Юному беда там, девушке там горе: —
Приказали юным тонкую прясть пряжу,
Тонкую прясть пряжу, сесть за вышиванье,
Девушкам же — стройка в городе Будиме,
В городе Будиме возводить им башни.
Хорошо тем братьям, у которых сестры.
Девушка-то может тонкую прясть пряжу,
Так сестра за брата выпрядет всю пряжу,
Мелкое ей трудно-ль кончить вышиванье.
Хорошо тем сестрам, у которых братья.
За сестрицу братец может башни строить,
Ей и нет заботы, он уж дом построил,
И возводит башни в городе Будиме.

С Сербского
К. Бальмонт

Капбретон. 1928. 27 апр.

Мой милый Божо, я написал о Вас Бунину, и Куприну, и Зайцеву. Написал в таком тоне, что, казалось бы мне, они наднях должны Вам написать. Но дальше — ничего не знаю.

Спасибо за письмо и за книгу Сербской Антологии, где Ваши стихи, как обычно, хороши. Но, друг, Вы меня, пожалуй, не поняли. Мне нужно совсем другое. Я прошу книг Народных Лирических Песен, вот таких, как прилагаемых 5 жемчужин. Более всего, нужны мне (и скоро, пока весна!) — Песме Любавне, Песме Обичајне, и Песме Домаће, и Песме Побожне, и Песме Митолошке. Очень прошу об этом!

Посылаю Вам, бандеролью, 2 №№-а »Сегодня«: — »Праздник цветов и птиц« (теперь уже вся Прибалтика Вас знает) и »Литовские Народные Песни«. Вы знаете, как Литовцы ответили мне? В течении 3-х недель они послали мне 70 книг! Да потом еще 30. Неправда-ли, это лучше, чем посылка 7-и Сербских книг в течении 3-х лет, ну, скажем, 2-х?

Дивны дела Твои, Господи!
Посылаю Вам свою карточку.

У нас весна цветает и поет. И я пою.

Обнимаю Вас
Ваши

К. Бальмонт.

Вот как, мой милый Хорватский побратим, откликается Славянский писатель на братский голос Славянского писателя (т.е. Ваши) и на мой братский голос, убеждавший Зайцева прислать мне Ваше письмо, чтобы я его перевел с Хорватского, и сказавший, что Вам (объяснил, кто Вы) ответить необходимо. На это письмо я ответил жене Зайцева, Вере Алексеевне: Борис написал мне, чтоб я написал «строчку» Божо Ловричу: — Тьфу! Сто тысяч дьяволов! Я не секретарь Б. К. Зайцева. Не так должен бы поступать Христианин. Что до меня, я не очень Христианин, но посылаю Сергею Яблоновскому посвященную ему поэму. К. Б.

8 мая 1928

Дорогой Бальмонт,
от Ловрича я письмо получил, но **ничего** не понял, потому и не ответил. Если будете ему писать, то прибавьте обо мне строчку — причину моего молчания, извинение и благодарность.

Далее: 18-го мая исполняется 35-и летие лит.-журналистич. деят. Сергея Яблоновского, в Русск. Клубе будет небольшой банкет, который ему устраивают друзья — в том числе и аз грешный. Если не трудно, пришлите на мое имя приветствие ему, хотя бы 2—3 строки, он очень любит Ваши стихи (теперь любит, прежде, может быть, и ахал на Вас — но времена меняются).

Очень прошу, откликнитесь. Я принимаю ближайшее участие во всем этом, С. В.-чу в связи с юбилеем собирают кое-что на отдых и лечение, хочется, чтобы юбилей прошел прилично.

Дружественно Ваш

Бор. Зайцев.

Привет всем Вашим. Однов. пишу Бунину и Шмелеву.

Капбретон. 1928. 27 мая

Мой дорогой друг, Божо Ловрич,

Я не очень люблю браниться, но мне хочется Вам сказать что все те, кто на зов Ваши не откликнулся, поступили как свиньи. Хуже: Как слепые поросята.

Прилагаю Вам письмо Зайцева. Ни Бунин, ни Куприн вовсе мне не ответили. Ну, забудем пока о них. Будем просто любить друг друга. И Шмелева. Сердце Шмелева — Эолова арфа.

Мой милый, спасибо Вам за Николу Андрича. Он написал мне милую, ласковую открытку и послал в подарок пречудесный сборник: Хорватские Народные Песни («Ženske»). Это именно то, чего моя душа жаждет. Я уже отметил разные песни, чтоб пропеть их надях по-Русски.

В Югославии, я думаю Хорватские сердца самые отзывчивые.

Пошлю завтра Андричу в подарок что-нб. свое.

Дошел-ли до Вас № «Посл. Нов.» с моей поэмой, Вам посвященной («Брат братьев»)?

У меня этот месяц был очень тяжелый. Не один день пришлось провести впроголодь. В июне будет легче, и буду писать Вам чаще.

Солнце жгучее, птицы поют, бабочки ко мне залетают в комнату. Ну, что-ж! Люди злы, а мы любим зверей и птиц.

Обнимаю Вас

Ваш

К. Бальмонт

Капбретон. 1928. УП.30.

Дорогой мой побратим Божо,
Дня 2—3 тому я послал Вам, простой бандеролью (imprimé) № «Revue Eugoréenne» с моими словами о Вас. Если еще не получили, спросите в соответствующем guichet — Долго-ли еще Вы во Франции? Проезжая в Париж, не заедете-ли на 2—3 дня в наш Little Cottage?

Обнимаю братски.

Ваш

К. Бальмонт.

Лес. 1928. 2 авг.
Закатный час.

Мой милый Брат и Побратим, каждое Ваше письмо ко мне — радость для меня и для Елены. А в отдельных Ваших строках всегда я чувю, что душа Ваша — как растение: Корни глубоко в земле, изумрудные листья — крепкие, цветочная чаша — открыта воздуху, солнцу и небу.

Шмелев здесь, в Капбретон, в вилле «Riant Séjour». Напишите ему открытку или письмо, я ему переведу. Он бедняк, болен уже несколько месяцев (была язва внутри, теперь лучше).

Если Вы приедете на несколько дней ко мне, моя еда и вино — Ваша еда и вино, и для Вас есть комната, в которую глядят настурции и подсолнечники. Обнимаю братски.

Ваш

К. Бальмонт.

P. S. Был бы счастлив приехать в Загреб в ноябре. К этому сроку много переведу с Хорватского-Сербского.

Лес. 1928. 2 авг. Ночь.

Милый Божо, я забыла в сегодняшней открытке сообщить Вам, что адрес M-me Ludmila Savitzky следующий: Lestiou par Avaray, Loir et Cher. Это ее летний дом.

И еще: Пожалуйста, пишите поразборчивее, — почерк Ваш часто неясственен.

Гремит гром. Верно и у Вас красивые грозы.

Ваш

К. Бальмонт.

Бускà. 1929. 18 июня.

Дорогой друг,

Дурно, что Вы молчите. Или мои какие-то письма до Вас не дошли? Или Ваши ко мне пропали?

Я лишь несколько дней, как здесь. Нива после бури и града не сразу выправляет колосья. Это Вы знаете.

В Сербии и Хорватии я о Вас говорил. Но Хорватия сейчас вся в сумраке. А Белградских литераторов и театральных людей Вы, конечно, знаете лучше, чем я. Ничего для Вас сделать не мог и слышал брани себе, за то, что хвалил Ваши драмы и стихи.

Ответьте мне, прошу: Была-ли напечатана Червинкой моя статья «Око духа» (Отакар Бржезина)? Если да, прошу послать мне газету или сборник, где это было напечатано по-Чешски, а Русский текст прошу вернуть мне, — у меня нет дубликата, а рукопись, которую я послал в «Последние Новости» еще пред юбилеем Бржезины, еще, когда он жил, была потеряна П. Н. Милаковым.

Я посылаю Вам кое-что из моих последних писаний. Дошли?

Привет. Жму руку.

Ваш

К. Бальмонт.

Бускà. 1929. 7 июля.

Дорогой друг, Божо, здравствуйте во Франции, если Вы в Париже. Получил Ваши письма, но от Червинки — ни слова.

Жаль, что Вы не послали мне Итальянский перевод Вашей драмы «Маг и Женщина». Я бы что-то с ним сделал. Зайдите к Кириллу Иосифовичу Зайцеву сами, между 4-я и 5-ю час. по-полудни, это хороший человека: «La Russie et le Monde Slave», 9, rue Le Goff, Paris, 5^e (это около Люксембургского сада у улицы Gay Lussac).

Напишу Вам подробнее, получив от Вас ответ.

Жму Вам руку.

Ваш

К. Бальмонт.

Божо Ловричу.

(К его празднику двадцатипятилетия писательской работы).

Божо Ловричу, Хорвату,
Русский братский шлю привет.
Повернулся ты к закату
Двадцать пять прогрезив лет.

Но закат еще далеко,
В сердце жажда, и, горя,
Ты стреми морское око,
До востока, где зоря.

И к тебе Царевна-Греза
Снова утренне придет,
Даже в эти дни мороза,
Где сердца людские — лед.

Зорко к Женщине и Магу,
Зорко к Морю путь веди.

Разскажи седую сагу,
Много сказок впереди.

Лишь пока в себя мы верим,
Каждый день нам новый клад,
Не веди же счет потерям,
Кто не мерит, тот богат.

А когда чертой заката
Ты пойдешь среди огней,
Ты увидишь, как богата
Багряница раяных дней.

К. БАЛЬМОНТ

Капбретон.

1931. 21 декабря.

NAPOMENE PISMIMA

¹ Tek 14. veljače 1931. izlazi u časopisu »Rossija i Slavjanstvo« u Parizu Baljmontov prepjev »Smirenja«. Da li je izašlo u predgovoru o umrlom ruskom simbolistu Fedoru Kuzmiću Teternikovu Sologubu (1863—1927), tri godine prije toga, nije mi poznato.

² Razglednica (s motivom oblaka i mora »Le Lac d'Hossegore«) poslana je iz Capbretona (17. I 1928) i adresirana u Prag (Praha — Vršovice, Palackého 2/152).

³ Razglednica s motivom »L'Estacade et la Plage Sauvage« (26. I 1928) poslana je Lovriću na spomenutu adresu.

⁴ I ova je razglednica (s motivom iz Bordeauxa »La Tour Saint-Michel«, 16. II 1928) upućena na istu adresu.

⁵ Razglednica (26. III 1928) nije adresirana, već potpuno ispisana. Nalazila se u pismu s dvije, od Baljmonta prepjevane, srpske narodne pjesme, koje su se sačuvale. Motiv predstavlja Capbreton (»Pont rustique sur le Courant d'Huchet«).

Preko Baljmonta je trebao Lovrić doći u kontakt s ruskim piscima Ivanom Alekseevičem Bunjinom (1870—1953), Aleksandrom Ivanovičem Kuprinom (1870—1938), Borisom Konstantinovičem Zajcevim (* 1881) i Ivanom Sergejevičem Šmelevim (1875—1950), koji svi u ovo vrijeme žive u emigraciji u Francuskoj.

⁷ U pismu od 5. V 1928. riječ je o Sergeju Viktoroviču Jablonovskom († 1954), koji je pripadao spomenutom krugu ruskih književnika u emigraciji.

⁹ Razglednicu iz Capbretona (30. VII 1928) s motivom »Route de la Plage« poslao je Lovriću u Cassi's (Mer via Marseille, Poste Restante).

¹⁰ Razglednica (2. VIII 1928, s motivom Capbretona »Soleil Couchant«) upućena je Lovriću u Marseille na već spomenutu adresu.

¹¹ Razglednica (2. VIII 1928) s motivom (»Les Fougères sur la bord du Canal«) upućena je Lovriću također u Marseille.

¹³ U pismu od 7. VII 1929. priopćuje da još od Červinke nije dobio nikakvih vijesti. Baljmont se, naime, u pismu od 18. VI 1929. interesira kod Lovrića za svoj rad, koji je preko Červinke trebao biti objavljen na češkom jeziku.

Po svemu sudeći, radi se o Vincencu Červinki (* 1877), koji je pisao književne prikaze i bio predsjednik sindikata za čehoslovačku štampariju.

Otokar Březina (1868—1929), češki simbolist, na kojega se odnosi Baljmontov rad. Dalje je spomenut historičar i prijašnji ministar vanjskih poslova Pavel Nikolaevič Miljukov (1859—1943).

Pisac upućuje Lovrića na arhimandrita Kirila Josifoviča Zajceva (* 1886), koji je živio u emigraciji. Radi se, po svim izgledima, o poslovnosti.

¹⁴ Razglednica (21. XII 1931) s motivom Capbretona »Le Lac d'Hossegor — Crépuscule«.

* Brojevi uz napomene pismima odnose se na redosljed pisama po datumima.
